

X. Kto predstavoval Merenptahov Izrael?

Aktualizované 06/2021

Ešte donedávna sa považoval za takmer nespochybniteľný fakt, povedal by som až dogmu, že Izraelci¹ trpeli v egyptskom otroctve, odkiaľ ich Mojžiš vyviedol až "pred brány zasľúbenej zeme", do ktorej potom vstúpili pod vedením Jozua. Táto predstava bola umocnená aj tým, že v Hebrejskej Biblii sa píše o "synoch izraelských", ktorí od Jozefových čias, pobývali v Egypte.² Až v posledných desaťročiach, zásluhou archeologických výskumov v štáte Izrael, sa začína od týchto predstáv upúšťať. Stále viac sa potvrdzuje kontinuita kanaánskej materiálnej kultúry neskorej doby bronzovej, s kultúrou doby železnej I 3, predovšetkým na centrálnej vrchovine, ktorej nositeľmi boli tí, ktorých W.G. Dever nazýva "Protoizraelcami".⁴

Za prvú zmienku o Izraeli, sa až donedávna považoval nápis na tzv. Izraelskej stéle, na ktorej sa popisovalo Merenptahovo víťazstvo v 5. roku jeho vlády (1207 BC), nad Líbyjcami na jednej strane a kanaánskymi mestskými štátmi a ľuďom, ktorý sa nazýval Izrael, na strane druhej. Kto bol teda tento Merenptahov Izrael?⁵

¹ Názov Izrael (hebrej. *Jiśrā'el*) sa vykladá ako ten, kto bojuje s Bohom, toho, kto bojuje za Boha, toho s kým Boh bojuje (z hebrej. *šārītā*, od *sārā* = zápasíť; a *el* = boh /NBS 2017 str.360/). Má to byť odkaz na Jáкова, ktorý sa ako knieža stretol (*wajjāšār*) s Bohom a s ľuďmi, pričom obstál /Gn 32:28/.

Ale Izrael môže znamenať aj toho, komu Boh vládne, toho, kto je bezúhoný pred Bohom, alebo proste len to, že Boh je spravodlivý /Johnson 2007 str.32/.

Skutočnosť, že existuje viacero možných výkladov tohoto názvu naznačuje, že pôvodne mal iný význam.

Najpravdepodobnejšie vysvetlenie je zrejme najjednoduchšie. A to, že tento názov je odvodený od podobných geografických názvov amorejského pôvodu v oblasti Zajordánska, ako napr. Isrá (sz hranica Saudskej Arábie s **Jordánskom**), Izrá (sev. od Dar'a, blízko jordánsko-sýrskej hranice; neplatí to však pre údolie Jezreel!).

² Ex 1:1; Kniha Exodus v prvých kapitolách síce píše aj o Hebrejcoch /Ex 1:15, 19; 2:6, 11, 12/ a o Bohovi Hebrejskom /Ex 3:18; 5:3; 9:1; 10:3/. Ale v ďalších kapitolách sa už takmer výhradne píše len o ľude Izraelskom, o synoch Izraelských, starších Izraela, dome Izraelskom a zhromaždení Izraela. Tak sa však stalo až v dôsledku Jóšijášovej reformy, po roku 622 BC, keď sa zrodila myšlienka panizraelizmu /Finkelstein, Silberman 2010 str.52/. Júdsko sa vtedy prirodzene považovalo za dediča izraelského kráľovstva. Vtedy sa začalo hovoriť všeobecne o ľude izraelskom, bez ohľadu na to, či pôvodne pochádzal z Júdska, alebo zo severného kráľovstva Izrael. A z toho potom neskôr vychádzalo ich (a vlastne i naše) presvedčenie, že práve "národ" Izrael bol v "egyptskom otroctve" a zúčastnil sa Exodu.

³ Týka sa to ale aj kultu a jazyka. Hebrejščina bola vlastne dialektom kanaánštiny. V Hebrejskej Biblii (HB) je veľa odkazov na kanaánskych bohov (El, Baal, Rešef, Šachar, Šalim, Deber, Ašera). Nepriatelia, ktorým čelil Baal, sa stali súperom Jahveho (Leviatan/ Litán, yam/ ym, tannin/ tnn, mawet/ Mot).

⁴ Dever 2010 str.215, 238; Niektorí bádatelia kladú Exodus do posthyksóskeho obdobia, alebo ho priamo spájajú s vyhnaním Hyksósov. Preto im nerobí problém fakt, že ľud, ktorý sa nazýval Izrael, žil v Kanaáne minimálne už od 14. stor. BC.

⁵ Dnes je názov Izrael (*Ya-sr-il*) doložený i na Berlínskom piedestále. Vystupuje tam spolu s Aškalónom a Kanaánom, ako nepriateľ Egypta. Je datovaný približne do roku 1360/1350 BC /Pientka: Vyriešenie

V knihe Sudcov sa popisuje boj Izraela s amorejským Amónom, pod vedením sudcu Jefteho.⁶ V tejto časti Hebrejskej Biblie je pasáž, kde sa uvádza, že **Izrael žil v Zajordánsku**, konkrétne na území obývanom Amónom (mestá Chešbon a Aróer, rieka Arnon), **už 300 rokov, pred dobou sudcu Jefteho**.⁷

S podobným tvrdením sa stretávame i v nápise na Měšovej stéle: ... "A (kmeň) **Gád** býval v zemi Atarót **odpradávná**"...⁸ Atarót sa nachádzal v blízkosti rieky Arnon a mesta Aróer. A Gád bol iba jedným z troch izraelských kmeňov, ktorý sídlil na rozdiel od väčšiny ostatných, práve v Zajordánsku.⁹ Zhoda s Hebrejskou Bibliou, je v tomto prípade pozoruhodná. Pritom nápis na Měšovej stéle je autentický historický prameň, ktorý potvrdzuje, že jeden z izraelských kmeňov v tejto oblasti dlhodobo žil, dávno predtým, než sa údajne mal zúčastniť Exodu.¹⁰

achchijavského problému (ďalej VAP); pozn.328/, prípadne až do doby vlády Ramesse II. /Čapek 2018 str.23; ovšem bez udania konkrétnych faktov, ktoré by podopierali toto datovanie/.

Niektorí bádatelia však popierajú, že by k Merenptahovmu ťaženiu v roku 1207 BC do Kanaánu, vôbec došlo. Ovšem chrámový nápis v Amade v Núbii, uvádza Merenptaha ako toho, ktorý spútal **Gezer** a uchvátil Líbyu. Nepochybne sa to týka Merenptahových ťažení v piatom roku jeho vlády, do Líbye a Sýropalestíny /NBS 2017 str.330/.

⁶ Sd 11-12

⁷ Sd 11:26; Na to vlastne poukazujú i geografické názvy Isrá, Izrá, v **Zajordánsku**, od ktorých je názov Izrael nepochybne odvodený /por. pozn.1/.

⁸ Jepsen 1987 str.143. V preklade J. Duška: ... "Gádovci **vždy** obývali zem Atarót"... /Dušek 2013 str.247/.

⁹ Okrem Rúbena a Gáda, tam žil i Machír, syn Manasses. Ale ten sa do Bázanu a severného Gileádu "prísťahoval" až po Exode. Zajordánsko nepatrilo do "zeme zaslúbenej": ... "Pretože medzi položil Hospodin medzi nami a vami, ó synovia Rúbenovi a synovia Gádovi, Jordán tento, nemáte vy podiel v Hospodinovi"... /Jozue 22:25/. Pod "zemou zaslúbenou" sa väčšinou chápe územie v Predjordánsku; od Danu, po Beer-šebu /NBS 2017 str.5/ a evokuje zmluvu, ktorú Boh učinil s Abrahámom /Gn 15:18/.

¹⁰ So Zajordánskom sa spájajú už príbehy patriarchov, opisované v knihe Genezis. Abrahámov synovec Lót mal synov, ktorí sa stali otcami Amóna a Moába /Gn 19:38/. Pritom vieme, že kmeň Gád, žil uprostred amorejského Amóna. S Lótom je spojené zničenie miest na východnom pobreží Mŕtveho mora /Gn 19/; teda v Zajordánsku. A tieto mestá, podľa záznamov z Ebly (2300 BC), skutočne existovali /NBS 2017 str.169/.

Jákovov brat Ezau sa stal otcom Edómiťanov /Gn 36:8n/. Pomyselná hranica medzi Lábanom a Jákobom, teda medzi protoaramejskými Terachitmi a neskorším Izraelom, bola v polovici Gileádu /Gn 31:45-52/. Zároveň je však s Jákobom (Izraelom /Gn 32:28; 35:10/), spojené i mesto Síchem, na centrálnej vysočine, ktoré jeho synovia dobyli /Gn 33-34/. Ale aj krajina Síchem, kde bolo ich dedičné pole /Gn 33:19; Jozue 24:32/ a mesto Bét-el, kde Jákob postavil oltár /Gn 35/.

Čo z toho vyplýva? Biblická tradícia si zachovala určité mlhavé predstavy o pôvodnej domovine predkov Izraela, v Zajordánsku. Izrael bol pôvodne termín geografický a etnický (Isrá; Gád a Rúben v Zajordánsku označení ako Izrael; Hg J1). Až neskôr sa stal fenoménom náboženským a sociálnym, ako konfederácia kmeňov, rôznej etnickej príslušnosti, prepojená vierou v boha *Jhvh*. To však v tej dobe, nevylučovalo ani vieru v iných bohov. Spojenie Zajordánska (Gileád), s centrálnou vysočinou (Síchem, Bét-el) v Jákovovom cykle, je podľa mňa iba umelá konštrukcia. Už Abrahám (Terachita; Protoaramejec) sa spomína v súvislosti s krajinou Síchem a mestami Bét-el a Aj; nie však so Zajordánskom. Samotný Jákob (takisto Terachita), je v knihe Deuteronomium označený ako Aramejec, blúdiaci bez domova /Dt 26:5/. Hebrejská Biblia (Elohista) tak chcela z náboženských a ideologických dôvodov, spojiť pôvodné zajordánske izraelské kmene (Gád, Rúben) s predjordánskym síchemským Jákobom, ktorého mal Boh podľa Hebrejskej Biblie, **premenovať** na Izrael. Osobne pochybujem, že síchemskí Terachiti, v amarnskej dobe známi pravdepodobne aj ako Láabajovci, patrili do spoločenstva izraelských kmeňov. A už vôbec nimi neboli a ani nemohli byť tí Terachiti, ktorí odišli do Egypta; teda ani Jákob. S kmeňmi Rúben a Gád nemali vtedy nič spoločné. Meno patriarchu Jáкова pochádza zo Sýrie (Mari, Ebba /Bárta 1999 str.135/). Dokonca aj jeden hyksósky panovník sa nazýval Jakob(h)er. Rozhodne to meno nie je spojené so Zajordánskom, alebo dokonca so Šasu. Fakt, že Hebrejská Biblia hovorí o "synoch izraelských" v Egypte, je iba neskoršia konštrukcia tých, ktorí písali príslušné pasáže Tóry (Elohisti), alebo jej zostavovateľov a korektorov, v 7. stor. BC a v nasledujúcich obdobiach. To údajné premenovanie Jáкова na Izrael, teda nie je nič iné, ako adoptovanie Izraela Terachitmi a Lévijskymi (v elohistickom ponímaní).

Práve s územím, ktoré obýval kmeň Gád, sa spája Balámovo proroctvo.¹¹ Pritom Balaám, syn Beórov, je jediným biblickým prorokom, ktorý je doložený v mimobiblických záznamoch; na nápise z Deir 'Allá.¹² Aj to svedčí o tom, že práve kmeň Gád je spojený s počiatkami Izraela.

V egyptských prameňoch sa už od 15. stor. BC, objavujú zmienky o Šasu, ako o ľuďoch pochádzajúcich so Zajordánska. Jeden z kmeňov Šasu, sa v egyptských prameňoch z 13. stor. BC, nazýva ako Šasu *Rbn*.¹³ S veľkou pravdepodobnosťou sa jedná o izraelský kmeň Rúben. Pritom pôvodne iba kmene Gád a Rúben žili spoločne v Zajordánsku.¹⁴ Rúben susedil na severe s Gádcom. Ovšem podľa niektorých výkladov, na základe nezrovnalostí v Hebrejskej Biblii, bolo územie Rúbena, enklávou kmeňa Gád.¹⁵ To však teraz nie je rozhodujúce. Dôležité je to, že kmeň Rúben je doložený písomnými prameňmi, ako jeden z kmeňov Šasu v Zajordánsku, už v 13. stor. BC. A taktiež je na Mésovej stéle doložené, že tam takisto žil aj kmeň Gád, ktorý s veľkou pravdepodobnosťou, patril tiež k etnikám, ktoré boli označované ako Šasu.¹⁶

Kmene Šasu (*s3sw*), aspoň niektoré z nich, uctievali boha *JHW*, *JHWH*. Svedčí o tom už nápis v sudánskom Solebe, zo 14. stor. BC (Ta Šasu Jahva), ale aj egyptské pramene z 13. stor. BC (šasu *jhw*). Nepriamo sa o tom zmieňuje i Hebrejská Biblia: ... "*Hospodin (Jahve), keď si vyšiel zo Seir, keď si sa odobral z poľa Edómskeho, triasla sa zem*" ...¹⁷ Pritom jeden z kmeňov Šasu, má prívlastok "zo Seiru" (šasu *s'rr*). Seir bolo pohorie v Edóme, ale Hebrejská Biblia si niekedy pod Seirom predstavuje celý Edóm. Poznáme i *Jhvh* témanského¹⁸ z nápisu v Kuntillet Adžrúd, na Sinaji.¹⁹ Dokonca i v meste Nebó, podľa nápisu na Mésovej stéle, na rozdiel od ostatných miest v Moábe, bol uctievaný boh *Jhvh*.²⁰ A mesto Nebó predsa patrilo do záboru kmeňa Gád.

¹¹ Nm 22-24

¹² Čech in: Dušek 2013 str.232-239

¹³ <https://en.wikipedia.org/wiki/Shasu>

¹⁴ Kmeň Manasses, resp. jedna jeho časť, prišla do Zajordánska až neskôr, po vyjdení z Egypta (Machír /Jozue 17:1/). Manasses s Efraimom patrili k Jozefovmu domu /Dever 2010 str.250n/.

¹⁵ www.jewishencyclopedia.com/articles/12701-reuben-tribe-of ; Gád a Rúben boli pôvodne nomádske, pastierske kmene, u ktorých neboli presnejšie vymedzené hranice, pretože sa neustále sťahovali aj s dobytkom, za pastvou. Keďže žili medzi (čiastočne) usadlými Amorejcami, tak to predpokladá určité styky medzi nimi, či už vo forme výmenného obchodu, ale určite tam boli aj konflikty.

¹⁶ Egyptské pramene označujú ako Šasu, nomádske kmene, ktoré žili v Zajordánsku (Edóm, Moáb, Amón), ale i v oblasti Akabského zálivu a na Sinaji. V prevažnej miere boli nositeľmi Y haploskupiny J1-M267/J-P57, ktorá je dnes rozšírená predovšetkým u etník, ktorých pôvod najneskôr od EBA, bol na Arabskom polostrove. To však nevylučuje možnosť, že pod názvom Šasu, sa skrývajú rôzne, aj keď väčšinou príbuzné etniká. Preto predpokladám, že Gádovci a Rúbenovci prišli do Zajordánska, niekde z oblasti pohoria Seir v Edóme, alebo aj z východného Sinaja: ... "*Z Témanu prichádza Boh, z Páranu, Svätý*"... /Abk 3:3/. Téman sa spájal s Edómom a neskôr i s Dedánom v severozápadnej Arábii /Finkelstein 2016 str.183/. Páranská púšť sa nachádza na Sinaji, západne od Araby a Akabského zálivu /NBS 2017 str.735/. Samotný pôvodný Izrael (kmene Šasu: Gád, Rúben), sa sformoval až na území, severne od Moábu, v Ammóne. Takže nie všetky kmene Šasu boli "Protoizraelci". Ovšem určitú príbuznosť medzi pôvodným Izraelom a aspoň niektorými kmeňmi Šasu, musíme predpokladať. Tu je treba zdôrazniť, že tie kmene Šasu, ktoré žili na Seire a v oblasti Akabského zálivu (aspoň niektoré z nich, ako napr. Midjánci a Kenezejci, čo dokladá i HB, sa usadzovali predovšetkým na území obývanom kmeňmi Júda a Simeon /Pientka: Judejci; pozn.3/. Naopak, zajordánske kmene Šasu (Gád, Rúben), sa usadzovali väčšinou medzi severnými kmeňmi, ktoré potom vytvorili konfederáciu izraelských kmeňov. Aj HB potvrdzuje, že minimálne niektorí príslušníci kmeňa Rúben, žili i v Predjordánsku; v tomto prípade ovšem v zábore Júda, niekde v oblasti mesta Debír a údolia Áchor /Jozue 15:6,7; 18:17/.

¹⁷ Sd 5:4

¹⁸ Téma, Téman v Edóme.

¹⁹ Dušek 2013 str.179n.

²⁰ Dušek 2013 str.246n.

Doba sudcov sa dá približne ohraničiť obdobím od 14.(?) stor. BC, až po roky 1050/1025 BC. Jefte (Jiftách) bol jedným z posledných sudcov Izraela. Ale to Izrael sídlil v Zajordánsku už minimálne 300 rokov. Po Jeftem sú uvedení už len traja sudcovia, ktorí dohromady súdili 25 rokov.²¹ Takže izraelské kmene boli v Zajordánsku prítomné, už okolo roku 1350 BC. Mimochodom, do približne rovnakej doby sa datuje aj Berlínsky piedestál, na ktorom je po prvý krát uvedené meno Izrael.

V knihe Deuteronomium je uvedená zvláštna pasáž, kde Mojžiš rozdeľuje 12 pokolení na dve časti; jedna z nich bude na hore Gerizim žehnať, dobrorečiť (Simeon, Lévi, Júda, Isachar, Jozef a Benjamín) a druhá na vrchu Ébal zlorečiť ľudu (Rúben, Gád, Ašer, Zabulón, Dan a Neftalí). Zdá sa teda, že Hebrejská Biblia rozdeľuje Hebrejcov na tých, ktorí vyšli z Egypta; či už ako Hyksósovia,²² alebo v rámci Exodu;²³ a na druhej strane tých, ktorí boli zlorečení na vrchu Ébal, čo boli kanaánske kmene, alebo etniká, ktoré v Kanaáne dlhodobo žili. Práve na hore Ébal bolo objavené a preskúmané kanaánske kultovné miesto, z konca 13. a z 12. stor. BC.²⁴

Nový pohľad na počiatky Izraela nám prináša astronómia. Vedci z univerzity v Cambridge, Colin Humphreys a Graeme Waddington, publikovali v roku 2017 článok, v ktorom dokazujú, že verše v kapitole 10 knihy Jozue, opisujú zatmenie slnka.²⁵ Bolo to však špecifické zatmenie, pri ktorom mesiac síce prechádza priamo pred slnkom, ale je príliš vzdialený od Zeme na to, aby disk slnka úplne zakryl. To vedie k charakteristickému úkazu, ktorý sa nazýva ohnivý kruh, alebo prstencové zatmenie slnka. Jediné prstencové zatmenie slnka, pozorovateľné v Kanaáne, v období medzi rokmi 1500-1050 BC, sa udialo 30.10. 1207 BC, v odpoľudňajších hodinách.

Pripomeňme si predmetný verš z knihy Jozue: ...*"Slnko, zastav sa v Gibeóne, a ty mesiac, v údolí Ajalon"*...²⁶ Tieto verše sú prevzaté z prastarého eposu, ktorý je nazývaný "Knihou Priameho"²⁷ a o ktorom sa predpokladá, že sa do dnešnej doby nedochoval.

Čo sa stalo so slnkom a mesiacom? Kľúčom k pochopeniu je slovo *d-m-m* (ticho, nehybne stáť), ktoré v ugaritštine znamená "mlčať", resp. "javiť sa bezmocným, nehybným, nečinným". Keď božstvá neodpovedali, boli aj ich uctievači bezmocní. Pre ľudí, ktorí uctievali nebeské telesá a boli závislí na ich znameniach, to predstavovalo katastrofu.²⁸

Pripomeňme si ešte raz, kedy toto zatmenie nastalo. Z výpočtov, ktoré zohľadňovali i zmeny v rotácii Zeme vyplynulo, že sa tak udialo na jeseň v roku 1207 BC s tým, že podobný jav nenastal niekoľko storočí pred a ani zhruba 150 rokov po tomto dátume. Pritom rok 1207 BC je piatym rokom vlády Merenptaha, keď podnikol víťazné ťaženie do Kanaánu, ktoré je zvečnené na Izraelskej stéle! A

²¹ Sd 12:8-13

²² Júda a Simeon.

²³ Jozef (rozumej Efraim a Manasses; Terachiti), Lévi, Benjamin a Izachar (por. eg. *(i)s sokar* = muž boha Sókara). Jozef samozrejme z Egypta vyjsť nemohol; v tom čase už bol dávno mŕtvy. V tomto prípade bol pod jeho menom myslený "Jozefov dom". Je tak uvedený preto, lebo súčet izraelských kmeňov musel za každých okolností dosiahnuť dvanásť. Iba Debóra /Sd 5/, vymenúva len 10 izraelských kmeňov. Tzv. Debórina pieseň patrí totiž k najstarším častiam HB. A spomína skutočne iba tie kmene, ktoré patrili do izraelskej konfederácie.

²⁴ Dever 2010 str.103n. Výskum A. Zertala.

²⁵ Solar eclipse of 1207 BC helps to date pharaohs. *Astronomy&Geophysics*; Vol.58; Issue 5; 1.Oct.2017; Pages 5.39-5.42 <https://doi.org/10.1093/astrogeo/atx178> ; <https://academic.oup.com/astrogeo/article/58/5/5.39/4159289> ;; www.astro.cz/clanky/ostatni/historicke-zatmeni-slunce-pomohlo-urcit-vladu-egyptskych-faraonu.html .

Podobný názor zastávajú aj vedci z Ben-Gurion University v Izraeli.

²⁶ Jozue 10:12

²⁷ Jozue 10:13; por. aj 2.Sam 1:18.

²⁸ Výklady II. 1996 str.38n.

jedným z "národov", ktoré porazil, bol práve Izrael! Je jediným etnikom zo Sýropalestíny, ktorý je na tejto stéle vymenovaný.²⁹ Preto si myslím, že Merenptah práve na ľud, ktorý sa nazýval Izrael, dával veľký dôraz; bol zrejme jedným z jeho kľúčových protivníkov v tomto ťažení. Merenptahovo vojsko postupovalo cez Aškalón, ku Gezeru. A Gezer sa nachádza len cca 10 km od Ajalónu, kde sa mal zastaviť mesiac. Bolo to práve mesto Gezer, ktoré ovládalo Ajalonské údolie.³⁰ A zároveň aj kontrolovalo cesty, vedúce jak do Jeruzalema, tak aj do Egypta.³¹ Preto dobytie tohoto mesta, malo pre Egyptanov veľký strategický význam.

Zdá sa teda, že izraelské a kanaánske vojsko, sa stretlo s egyptským, niekde v Ajalonskom údolí. Faraón Izraelcov (a Kanaáncov) porazil a hnal ich až za Jenoam a údolie Jezreel.³² V knihe Jozue sa píše: *"I honili ich až k Sidónu veľkému a až k vodám Maserefot a k údoliu Mispera³³ na východ"*...³⁴

V tejto kapitole³⁵ sa píše o porazení koalície piatich kanaánskych kráľov Jozuom, ktorý mal údajne veliť izraelskému vojsku. Konkrétne sa jednalo o kráľov z Jeruzalema, Hebronu, Jarmutu, Lachíša a Eglonu.³⁶ Jozue údajne všetkých týchto kráľov porazil na bojovom poli, popravil ich a ich telá napichol na kôl.³⁷ Dôležité však je, že na pomoc mestu Lachíš, pritiahol Horam, kráľ Gezeru.³⁸ A ako vieme, tak Gezer je druhým kanaánskym mestom, ktoré je spomínané na Izraelskej stéle, ako mesto dobyté Merenptahom. Všetky mestá koalície kanaánskych kráľov sa nachádzajú blízko seba; predovšetkým v centrálnej oblasti záboru Júda, východne od Aškalónu a Ašdódu, južne od Ajalónu a Gibeónu. Zdá sa, že tieto mestá skutočne tvorili koalíciu; a na rozdiel toho, čo tvrdí Hebrejská Biblia, tak bola vytvorená z Kanaáncov, Amorejcov, Judejcov (vrátane Solymov) a Izraela.³⁹ Pripomínam, že jak podľa Hebrejskej Biblie, tak aj podľa Flávia a Tacita, práve v Jeruzaleme v tej dobe, žili spolu (kmeň) Júda a

²⁹ Kanaán, Hatti a Charu, spomínané na tejto stéle, predstavujú skôr krajiny, než národy. Samotný Izrael v tejto dobe, ešte nemožno považovať za národ, ale len za spoločenstvo (konfederáciu) kmeňov.

³⁰ Finkelstein 2016 str.34

³¹ NBS 2017 str.18; Johnson 2007 str.66

³² Veliteľom vojska bol zrejme Merenptahov syn. Samotný faraón v tej dobe bol už starý muž a okrem toho bol až chorobne obézny.

³³ Južná časť údolia Bekáa

³⁴ Jozue 11:8

³⁵ Jozue 10

³⁶ Ako kráľ Eglonu sa uvádza Debír, čo však bol tiež názov mesta, ktoré sa nachádzalo juhovýchodne od Eglónu (v tejto súvislosti por. Sd 1:11). Na druhej strane je ako Eglon uvedený kráľ moábsky /Sd 3:12n/, ktorého zabil Ehúd z rodu Ben-Jamin. Svojou obezitou pripomínal Merenptaha.

³⁷ Čo v tej dobe bol jeden z najčastejších spôsobov popravy v Egypte.

³⁸ Jozue 10:33; Myslím, že práve na mesto Gezer dávali Egyptania najväčší dôraz. Jeho dobytie, bolo zrejme kľúčovým momentom Merenptahovho ťaženia do Kanaánu, v 5. roku jeho vlády /por. pozn.5 a 31/.

³⁹ Pripomína to situáciu v 14. stor. BC, keď sa k Habiru pridávali ľudia z kanaánskych miest; a zároveň Habiru vytvorili alianciu s Lábajovcami a s Bázanom, za tichej podpory Chetitov.

Často sa zabúda na to, že HB v takej podobe, ako ju dnes poznáme, je pomerne neskorým dielom. Prvé knihy Tóry boli snáď spísané už v 8. stor. BC. Vtedy ešte pisári tieto spisy nepovažovali za posvätné a voľne k nim pridávali nové časti, čím ich prispôbovali k zmeneným podmienkam /Amstrongová 2010 str.16/. Ovšem konečná redakcia a kodifikácia, pochádza až z poexilných dôb. Zostavovatelia a redaktori v HB neopisovali jednotlivé udalosti tak, ako sa skutočne stali, ale tak, ako si predstavovali, že sa mali odohrať. V tej dobe už bola pevne zakotvená viera v Jahveho, ako jediného boha Hebrejcov (vtedy už Židov), na rozdiel od predexilnej doby. Je to i otázka spolupráce a koexistencie Hebrejcov, s kanaánskymi národmi v Kanaáne. Myslím, že situácia nebola až tak vyhrotená, ako ju popisuje HB, predovšetkým kniha Jozue. Až v dôsledku prechodu Hebrejcov, k prísne mu monoteizmu v dôsledku Jóšijášovej reformy a predovšetkým v poexilnej dobe, dochádza k prehodnoteniu historických vzťahov medzi Hebrejcami na strane jednej, a Kanaáncami, Amorejcami a ďalšími národmi, na strane druhej. Stali sa z nich historickí nepriatelia Hebrejcov, pretože neverili v Jahveho a oddávali sa modloslužobníctvu. Najneskôr v Jóšijášovej dobe, vznikla i koncepcia "zeme zaslúbenej".

Jebúzejci - Solymovia.⁴⁰ Zároveň celá oblasť od Joppy a Gazy až po Gibeón, bola osídlená amorejskými Hevejcami a čiastočne i kmeňom Dan.⁴¹

Nasledujúca kapitola /Jozue 11/, píše o boji Jozuu, s koalíciou kráľov, vedených Jabínom, kráľom Chasóru. Tieto udalosti opisuje tiež 4. kapitola knihy Sudcov. Ovšem medzi oboma verziami sú značné rozdiely.⁴² Verzia v knihe Sudcov, zrejme vychádza zo skutočných udalostí, aj keď ich podáva skreslene. Verzia v knihe Jozue je kompilát.

Aby autori knihy Jozue vytvorili zdanie vojenského záboru "zasľúbenej zeme", tak pozbierali udalosti z rôznych období, ktoré do textu zakomponovali. Mestá dobyté Egypťanmi (Gezer, Lachiš..., 1207 BC), alebo Chetitmi (Chasór; pred rokom 1210 BC)⁴³ vydávali za víťazné ťaženie Izraela.

Ale aj napriek tomu si myslím, že kniha Jozue má svoju vlastnú, vnútornú logiku. Podľa nej, ťaženie do Predjordánska začalo prechodom rieky Jordán, pri Gilgále.⁴⁴ Potom vojsko postupovalo cez Jericho, ktoré však v dobe údajného Jozuovho ťaženia, bolo už minimálne 300 rokov zrúcaninou. To isté sa dá povedať aj meste Aj.⁴⁵ Potom Jozuovo vojsko postupovalo cez Gibeon, kde sa podľa HB mala odohrať bitka s kanaánskymi kráľmi a ďalej postupovalo cez Ajalonské údolie, k mestám Gezer, Lachiš a ďalším.

⁴⁰ Pientka: Judejci; str.2

⁴¹ Pientka: VAP, v časti: Hevejci; por. aj www.israel-a-history-of.com/tribe-of-dan.html.

Príbeh o vychytralých Gibeónčanoch (Hevejcoch), ktorí uzavreli s Hebrejcami zmluvu a potom im slúžili /Jozue 9/, nemusí byť nutne úplne vymyslený. S Hevejcami v južnom Kanaáne je úzko spojený kmeň Dan. V každom prípade, obe etniká patrili k Amorejcom /2 Sam 21:2; Pientka: VAP, pozn.89; por. aj Dodatky: Hevejci/. V južnom Kanaáne, ešte pred tým, než tam dorazili z Egypta kmene Efraim a Manasses (Jozefov dom), Hevejci obývali celé toto územie, od Joppy a Gazy /Dt 2:23/, až po Gibeon /Jozue 9:7n; 11:16n/, vrátane územia, ktoré sa udáva ako prvý zábor kmeňa Dan. Dokonca Ekrón, je raz označené ako mesto kmeňa Dan /Jozue 19:43/, inokedy ako hevejské mesto /Jozue 13:3/. Mimochodom, mesto **Ajalón**, ktoré bolo jedným z kľúčových miest, spojených s údajným Jozuovým ťažením a jeho opisom v knihe Jozue, **patrilo do záboru kmeňa Dan** /Jozue 19:42/. Ale pôvodne, ešte pred príchodom kmeňa Efraim z Egypta /Jozue 16:10/, tam muselo patriť i mesto **Gezer, ktoré ovládalo Ajalonské údolie** a bolo jedným z dôležitých cieľov Merenptahovho ťaženia.

Mimochodom, práve z Gezeru máme v amarnskej korešpodencii doložené meno jedného z jeho vládcov: Adda-Danu; s odkazom na kmeň, alebo dynastiu Dan /EA 292/. (Podobne ako v Ugarite: tam vládla réfajská /amorejská/ dynastia Ditan, Didan; tá zhoda určite nie je náhodná).

Je pravdepodobné, že zajordánske kmene Gád a Rúben, uzavreli zmluvu s Hevejcami, nazývanými v HB Gibeónskymi, a tým pádom i s kmeňom Dan. A ten sa tak stal, ako prvý neizraelský kmeň, súčasťou izraelskej konfederácie. Odrazom toho je aj 9. kapitola knihy Jozue. Určite sa tak stalo pred poslednou tretinou 13. stor. BC, ale pravdepodobne ešte oveľa skôr; ja sám sa prikláňam k druhej polovici 14. stor. BC.

Gibeón a ďalšie opevnené mestá na gibeónskej plošine, vznikali však až v dobe železnej I a IIa /Finkelstein 2016 str.58/. Gibeónčania, ktorých zmieňuje kniha Jozue, mohli žiť tak akurát v stanových osadách.

Mimochodom, Hevejci až toľko neklamali, keď Izraelcom povedali, že prichádzajú zďaleka /Jozue 9:6/. Hevejské sídla sa v tej dobe nachádzali súčasne aj na Libanone /Jozue 11:3, 17; Sd 3:3/; v prípade kmeňa Dan (presnejšie Danuna) i v Hornej Galileji.

⁴² Pientka: VAP; v časti: Jabín, Jozue, Barak.

⁴³ Pientka: VAP; v časti: Zánik Achchijavy.

⁴⁴ Pri Gilgále, neďaleko Jericha, sa nachádzal strategický brod cez rieku /Finkelstein, Silberman 2010 str.92/. Izraelci teda nemali inú možnosť, kde prekročiť Jordán zo Zajordánska, než práve tam. Mimochodom, Gilgál značí megalitický kruh; por. napr. Gilgál Réfaim.

⁴⁵ Jericho a Aj boli definitívne zničené okolo roku 1500 BC /Dever 2010 str. 58,60/. Zuholnatené zrno z Jericha, bolo podrobené rádiokarbónovej analýze, s výsledkom 1550 ± 110 BC.

V skutočnosti to bolo zrejme takto: Izrael, predstavovaný kmeňmi Gád a Rúben, poskytol pomoc koalícii vedenej jeruzalemským kráľom,⁴⁶ pretože ich napadlo egyptské vojsko. Zrejme sa jednalo o odvetnú akciu Egypta, voči mestským štátom z južného Kanaánu za to, že vystúpili nepriateľsky voči Egyptu.⁴⁷ Práve do tejto koalície patril aj **kráľ Gezeru (a Ajalónu)**, ktorý pochádzal z pokolenia **Dan**⁴⁸ a bol súčasťou konfederácie izraelských kmeňov. A práve preto mu Izrael (Gád, Rúben) prišiel na pomoc. A práve toto spoločenstvo izraelských kmeňov predstavovalo Merenptahov Izrael. Samotní Egypťania, podľa nápisu v núbijskom chráme v Amade, považovali za kľúčový moment kanaánskeho ťaženia, dobytie mesta Gezer.

Kmeň Rúben žil uprostred Gáda, preto nie je na Méšovej stéle zmienený. Rúben bol podľa knihy Genezis prvorodený syn Jáкова, teda Izraela.⁴⁹ **Rúben tak i podľa Hebrejskej Biblie, predstavuje počiatok Izraela.**⁵⁰ Je to i v súlade s tým, že aj podľa Hebrejskej Biblie, Izraelci prišli zo Zajordánska.⁵¹ Po prekročení Jordánu, sa v Ajalonskom údolí, na území kmeňa Dan, stretli s egyptským vojskom, ktoré ich na hlavu porazilo. Aktívne boje prebiehali zrejme až po zrúcaniny Aj a blízky Bét-el, ktorý bol skutočne koncom 13. stor. BC zničený.

Tí, ktorí písali knihu Jozue, veľmi dobre poznali realie tejto krajiny, a teda aj trasu, po ktorej postupovalo izraelské vojsko. Preto tam zaradili vymyslené príbehy o dobytí Jericha a mesta Aj, ktoré sa nachádzali na trase izraelského pochodu, a ktoré boli zrúcaninami nielen v dobe kráľa Jósijáša, keď vznikol text knihy Jozue, ale už dávno pred Merenptahovým ťažením do južného Kanaánu. Dokonca časť zachovaných hradieb v Jerichu, s obytnými budovami,⁵² mohli autorov knihy Jozue inšpirovať k napísaniu príbehu o neviestke Rachab,⁵³ aby tak imaginárnemu deju dali realistický nádych.

⁴⁶ Jeruzalem vtedy obývali spoločne kmeň Júda a Jebúzejci (Solymovia + Amorejci). A práve Solymovia podľa Flávia, boli tí, ktorí napadli Egypt, spoločne s "nečistými" z Avarisu /Pientka: V piatom roku vlády Merenptaha, str.6n/, okolo roku 1189 BC, teda zhruba 18 rokov, po týchto udalostiach. Zrejme počas celého obdobia, od počiatku vlády Merenptaha, až po druhý rok vlády Sethnachta, keď bol Egypt mocensky oslabený, dochádzalo k napadaniu egyptských hraníc, etnikami z Kanaánu; predovšetkým sa jednalo o jeruzalemskú koalíciu mestských štátov, kde zrejme hlavnú úlohu hrali potomkovia Hyksósov; Solymovia a Judejci (Fláviu "Pastieri"). Proti potomkom Hyksósov musel bojovať už Thutmóse I., ale predovšetkým Thutmóse III. V priebehu 15./14. stor. BC, došlo i k aktivizácii Habiru, ktorí síce nenapadali priamo egyptské územie ako potomkovia Hyksósov a o niečo neskôr i kmene Šasu, ale napadali mestá egyptských vazalov v Kanaáne, za tichej podpory Chetitov. V tej dobe bol jedným z dôležitých mestských štátov v južnom Kanaáne Jeruzalem, o ktorého vládcovi Abdi-Chebovi, sa jeden z amarnských dopisov z Hebronu, zmieňuje ako o druhom Láabajovi /EA 280/; čím bolo mienené, že napadal okolité mestá. Od doby vlády Sethi I., dochádzalo aj k aktivizácii beduínov Šasu, proti ktorým musel faraón vojensky zakročiť, pretože napadali egyptskú hranicu (Tjaru). Je dosť pravdepodobné, že tieto nomádske kmene Šasu, vrátane Izraela (Gád, Rúben), spolupracovali s jeruzalemskou koalíciou.

⁴⁷ Pientka: V piatom roku vlády Merenptaha str.1-8; Zrejme o týchto udalostiach písali aj Jozef Flávius a Chairemon. Podľa nich, sa "nečistí" z Avarisu spojili s "Pastiermi" z Jeruzalema (potomkovia Hyksósov; Judejci + Solymovia), u Pelúsia, s cieľom napadnúť Egypt.

⁴⁸ Por. pozn.41. Musíme si uvedomiť, že v dobe Merenptahového ťaženia do Kanaánu, sa územie Dan neobmedzovalo iba na zábor kmeňa Dan, ktorý je uvedený v HB, ale zahrňovalo aj časť neskoršieho územia kmeňa Efraim (Jozefov dom). Ten v tej dobe, bol predsa ešte v Egypte.

Je zaujímavé, že jak v popise Merenptahovho, tak aj Jozuovho ťaženia, sa nespomína mesto Síchem, v ktorom v 14. stor. BC, vládla rodina Láabajovcov (pravdepodobne síchemskí Terachiti). Zo všetkých miest síchemskej koalície sa tam spomína iba mesto Gezer /Finkelstein 2016 str.33n/, ktoré však bolo do nej pridružené násilím /EA 253, 254/. To znamená, že Síchem a jemu podriadené mestá, vtedy zrejme ešte nepatrili do koalície izraelských kmeňov.

⁴⁹ Gn 35:10

⁵⁰ Gn 49:3; ... "Rúben, prvorodený môj si ty, sila moja, a počiatok moci mojej"...

⁵¹ Atarót, Nebó.

⁵² Sellinov výskum v rokoch 1907-1909.

⁵³ Jozue 6:17; 6:23-25

Časť zachovaných hradieb v Jerichu, s obydliami. Výskum Ernsta Sellina.

Myslím si teda, že 10. kapitola knihy Jozue, v podstate opisuje Merenptahove ťaženie v piatom roku jeho vlády do Kanaánu a jeho boj s Izraelom; iba dej je pozmenený. Dokladá to predovšetkým astronomický úkaz; zatmenie slnka v roku 1207 BC, jeho básnický opis v knihe Jozue a nápadná zhoda s dobytím kanaánskych miest Egypťanmi (Gezer, Lachíš,⁵⁴ Bét-el a zrejme i Tel Beit Mirsim), ich opisom v knihe Jozue a potvrdenie týchto skutočností archeologickým kontextom. Jej autori to dali do súvislosti so záborom "zasľúbenej zeme" a drtivú porážku Kanaáncov, Judejcov a Izraela, obrátili na sériu víťazných ťažení Izraela.⁵⁵

Táto porážka Izraela, zásadným spôsobom zmenila ďalší vývoj a smerovanie tohoto spoločenstva izraelských kmeňov. **Svojim významom sa môže stavať naroveň Exodu.** A preto nemohla nezanechať nejaký odkaz v neskoršej tradícii. Samozrejme, že pre neskorší národ Izrael, bola táto porážka ponižujúca a tristná. A preto tí, ktorí písali deuteronomistické knihy, tieto udalosti upravili tak, aby hájili svoje ideologické, náboženské, ale aj mocenské záujmy. Nie je to vlastne nič iné, ako dobre premyslená náboženská a nacionalistická propaganda.⁵⁶

Kniha Jozue teda popisuje udalosti z rôznych období. Dobytie miest Jericha a Aj spadá ešte do posthyksóskeho obdobia, alebo súvisí s ťažením Thutmóse I. do Kanaánu a Sýrie. Porazenie koalície kanaánskych kráľov v Júdske, je možné dať do súvislosti s Merenptahovým ťažením v roku 1207 BC. Porážka koalície kanaánskych kráľov, pod vedením chasórskeho kráľa, súvisí jednak s aktivitami Habiru v 14. stor. BC, a jednak s dobytím Chasóru Chetitmi, pred rokom 1210 BC.

⁵⁴ Por. pozn.61

⁵⁵ Niektorí by mohli namietnuť, že datovanie Merenptahovej vlády medzi roky 1212-1202 BC nie je správne (uvádzajú sa aj roky 1213-1203 BC; ale aj vyššie dáta) a teda zatmenie slnka v roku 1207 BC, nemožno tým pádom spájať s vojenským ťažením, v piatom roku jeho vlády. Ovšem s ohľadom na vyššie uvedené zhody medzi textom na Izraelskej stéle a textom HB, ako aj ich potvrdením archeologickým kontextom, je možné konštatovať, že toto datovanie je s najväčšou pravdepodobnosťou správne. To, že sa v prípade knihy Jozue jedná o kompilačný text, potvrdzuje i imaginárny opis dobytia miest Jericha a Aj. Takisto je ťažké si predstaviť, že len rok, alebo niekoľko málo rokov pred Merenptahovým ťažením, Jozue dobyl a vyplnil mestá ako Lachíš a Gezer a všetkých ich obyvateľov zabil /Jozue 10:31n/. Proti komu by potom Merenptah bojoval? Koniec koncov, takúto možnosť vyvracajú i výsledky archeologického výskumu. V Lachíši boli síce zistené dve deštrukcie približne z inkriminovaného obdobia, ale oddeľovalo ich od seba cca 50 – 60 rokov (mesto VII a VI). V iných mestách sa z tejto doby nezistili žiadne dvojité deštrukcie /por. aj pozn.62/.

⁵⁶ Dever 2010 str.256

Čierna čiara: Merenptahovo ťaženie v roku 1207 BC; **červená čiara:** ťaženie Izraela (Gád, Rúben) a ich ústup; **modrá čiara:** ťaženie gezerského Horama na pomoc Lachšiu; **zelené a červené ohraničenie:** územie obývané kmeňmi Gád a Rúben, podľa Měšovej stély i HB; **červené body:** mestá koalície kanaánskych kráľov (neoznačený bod: Jarmút); **žlté body:** mestá dobyté Egypťanmi (neoznačený bod: Tel Beit Mirsim); **čierny bod:** Ekron, mesto obývané Hevejcami i kmeňom Dan; **hnedé ohraničenie:** oblasť aktívnych bojov; **fialové ohraničenie:** mesto Sicheim s vrchmi Gerizim a Ébal.

Pozrime sa ešte na osídlenie miest v južnom Kanaáne, na konci neskorej doby bronzovej:

Jeruzalem: žiadne zničenie koncom neskorej doby bronzovej; Hebrón: žiadne doklady; Jarmút: kontinuita osídlenia medzi neskorou dobou bronzovou a dobou železnou I; Lachíš: mesto VII zničené veľkým požiarom koncom 13. stor. BC,⁵⁷ mesto VI zničené okolo roku 1150 BC; Eglón (Tel Aitun): neisté osídlenie v neskorej dobe bronzovej; Gezer: zničenie mesta XV, koncom neskorej doby bronzovej, cca 1200 BC; Debír (Tel er-Rabut): koncom neskorej doby bronzovej nebol zničený.⁵⁸

Preukazne, koncom neskoršej doby bronzovej boli zničené iba mestá Gezer a Lachiš, s najväčšou pravdepodobnosťou pri Merenptahovom ťažení v roku 1207 BC. K nim možno ešte priradiť aj Tel Beit Mirsim C, nachádzajúci sa cca 12 km severozápadne od Debíru⁵⁹ a Bét-el 1, severne od Gibeónu, v blízkosti zrúcanín mesta Aj.

⁵⁷ Okolo roku 1200 BC; Cline 2019 str.161.

⁵⁸ Dever 2010 str.70

⁵⁹ Dever 2010 str.62

Okolo roku 1200 BC boli však zničené aj mestá ako napr. Ašdód XIV v pobrežnej rovine, severne od Aškalónu (ten je spomínaný na Izraelskej stéle), Tel Bataš VI (Timna) a Bét Šemeš IVB v Šefe, severozápadne a severne od Chirbet Qeiyafa.⁶⁰ Aj tieto mestá mohli, ale i nemuseli byť zničené, v súvislosti s Merenptahovým ťažením.⁶¹

Pripomínam, že podľa knihy Jozue, bol dobytý aj Lachíš.⁶² Kráľ Gezeru síce pritiahol na pomoc mestu Lachíš, ale Jozue ho porazil, aj s jeho ľuďmi. V tomto prípade sú výsledky archeologického výskumu a kniha Jozue, vo vzácnnej zhode. Len miesto Jozuu v súvislosti s ich zničením, si do jej textu musíme dosadiť Merenptaha. Kniha Jozue uvádza, že kanaánski králi boli porazení na bojovom poli a nie vo svojich mestách. Je teda zrejmé, že Merenptah tieto mestá, okrem vyššie spomínaných, ani nemusel dobývať; ony sa mu po porážke ich spojeného vojska, zrejme samé vzdali. Mimochodom, mestá v južnom Kanaáne, v neskorej dobe bronzovej, nemali na rozdiel od predchádzajúceho obdobia, masívne hradby. V tej dobe dokonca nebol opevnený ani samotný Jeruzalem.

Niektoré deštrukcie v južnom Kanaáne po roku 1200 BC, je možno pripísať tzv. morským národom.⁶³ Ďalšie deštrukcie z druhej polovice 12. stor. BC,⁶⁴ predovšetkým v údolí Jezreel, je možné už pravdepodobne pripísať Izraelcom, keď chceli prepojiť územia nimi obývané na severe, v Galileji, s juhom; teda s územím obývaným Izraelom na centrálnej vrchovine, s mestami Síchem a Šílo.

Z mapy vyplýva, že existovali minimálne dve ústupové trasy porazených Izraelcov (okrem Zajordánska; Rúben, Gád). Jednak to bola Galilea a jednak centrálna vrchovina, ktorá v tej dobe až na Síchem a niekoľko menších sídlisk, predstavovala v podstate "územie nikoho".⁶⁵ Iba v týchto dvoch oblastiach sa nachádzajú protoizraelské osady, vo väčších koncentráciách. Počiatok zakladania týchto osád sa kladie na koniec 13. stor. BC, alebo do doby blízkej roku 1200 BC.⁶⁶ Územie Hornej Galileje

⁶⁰ Čapek 2018 str.25

⁶¹ Do úvahy prichádzajú i tzv.orské národy; aspoň v prípade Ašdódu.

⁶² Jozue 10:32; Lachíš bol však znovu obnovený a osídlený, pravdepodobne pôvodným obyvateľstvom (mesto VI), avšak už pod egyptskou správou. Aj preto sa tam mohol nájsť úlomok kovania mestskej brány, s menom faraóna Ramesse III. /Finkelstein, Silberman 2010 str.89/. Aj to naznačuje, že za dobytím Lachíša (mesto VII; koniec 13. stor. BC), stáli Egypťania (a nie Jozue, resp. Izrael).

⁶³ Afek a možno i Joknoám a Ašdód.

⁶⁴ Taanak, Megiddo VIIA, Bét Šeán VII a Kedeš, ktorý sa nachádzal medzi týmito mestami /Dever 2010 str.74, Finkelstein 2016 str.38/. V priebehu 11. a 10. stor. BC, je nutné počítať s postupným rozširovaním územia, na ktorom žil Izrael a Judejci.

⁶⁵ Pientka: Habiru; pozn.60. Samozrejme, že to nebolo len izraelské vojsko, ktoré sa usadzovalo na vrchovine a v Galileji. Ale aj ich rodiny, taktiež i vykorenené obyvateľstvo Kanaánu, Habiru atď. /K všeobecnej charakteristike tohto obdobia vid': Pientka: Datovanie Mojžišovho Exodu, pozn.98; Pientka: Niekoľko poznámok k tzv. morským národom, pozn.7/.

⁶⁶ Finkelstein, Silberman 2010 str.110; Dever 2010 str.92, 95, 97, 175. V týchto osadách sa nachádzajú typické "protoizraelské" domy so štyrmi miestnosťami a stĺpovým dvorom. Podobné sa však objavujú v 13. a 12. stor. BC i v Zajordánsku /Dever 2010 str.122, 219; Jepsen 1987 str.118/; teda na území, ktoré vtedy obývali okrem Amorejcov, aj kmene Gád a Rúben. Aj z Medinet Habu v Egypte, z doby Ramesse IV., pochádza takýto dom. Patril príslušníkom niektorého kmeňa Šasu, ktorých do Egypta priviedol ako zajatcov, Ramesse III. /Pientka: Datovanie Mojžišovho Exodu; pozn.51/. Aj z toho je vidieť, že pôvodne to boli aj kmene Šasu, ktoré takéto domy stavali. Zároveň je to ďalší argument, pre stotožnenie niektorých kmeňov Šasu, s Izraelcami z 13.-12. stor. BC.

Finkelstein má asi pravdu, keď tvrdí, že "protoizraelské" osady sa vyvinuli zo stanových osád kočovníkov /Finkelstein, Silberman 2010 str.106n/. Na rozdiel od Devera, ktorý predpokladá, že sa jedná o akési napodobeniny egyptskej "villa rustica" /Dever 2010 str.183/. Stanové osady by som skôr predpokladal u nomádskych pastierov, ktorými pôvodne boli kmene Rúben a Gád. Takéto vidiecke osady oválneho pôdorysu, sa našli okrem centrálnej vysočiny aj v Negevskej púšti, na Sinaji a v **Jordánsku** /Finkelstein, Silberman 2010 str. 107/; tj. na území, ktoré obývali kmene Šasu.

predstavovalo južnú časť pôvodného územia kráľovstva Achchijavy.⁶⁷ Vypálením jej hlavného mesta Chasóru, pred rokom 1210 BC, došlo k jeho zániku, čím v tejto oblasti došlo k mocenskému vákuu, ktoré Izraelci náležite využili. Tým skôr, že po roku 1200 BC sa Egypt zmietal vo vlastných, vnútorných problémoch a Chetitská ríša de facto zanikla. Zároveň to bola aj doba tzv. morských národov, po ktorej odoznení už Egypt nikdy mocensky túto oblasť neovládal. **Toto malé dejinné okno, umožnilo Izraelu sa etablovať ako národ, s vlastným územím.** Územie v Galileji, na ktorom sa Izrael usadzoval, bolo vtedy značne vyľudnené. Časť jeho obyvateľstva utiekla do Kilíkie (Hiyawa) a časť na lodiach až do Líbye (Akawaša).⁶⁸ Dokonca práve Izraelci, či už na úteku pred egyptským vojskom, alebo v dobe, keď sa na tomto území usadzovali, mohli byť tými, ktorí vandalsky poničili egyptské a kanaánske sochy, vo vtedy už vypálenom Chasóre.⁶⁹ Proste si tak mohli vyliat zlosť nad porážkou, ktorú im privodili Egypťania, alebo len preto, že urážali ich náboženské cítenie.⁷⁰ U Chetitov by ničenie egyptských sôch nedávalo zmysel. Práve v roku, keď sa odohrávalo toto ťaženie, im Merenptah poslal zásielku obilia, aby ich zachránil pred hladomorom. V tej dobe panovali medzi Egyptom a Chetitskou ríšou priateľské vzťahy, ktoré sa datovali od podpísania mierovej zmluvy, medzi Ramesse II. a Chattušilom III.

Zničenie sôch a stél, vo vtedy už zaniknutom Chasóre, bolo však zrejme podnetom, pre napísanie eposu o porážke koalície kanaánskych kráľov, pod vedením Jabína, kráľa Chasóru. Ako som už spomínal, verzia v knihe Jozue (11. kapitola), je natoľko odlišná od verzie v knihe Sudcov (4. kapitola), že musíme pochybovať o celkovej historicite tohoto príbehu. Pravdepodobne sú tam zakomponované aj skutočné udalosti, ale z rôznych období. V prípade knihy Sudcov sa zmiešali dohromady udalosti, ktoré súviseli jednak s akciami Habiru v 14. stor. a jednak s dobytím Chasóru Chetitmi, v 13. stor. BC.⁷¹

Je tiež nepravdepodobné, že by rozprášané hordy Izraelcov, po porážke od Merenptaha, boli schopné dobyť tak mohutne opevnené mesto, ako bol Chasór.⁷² To mohlo byť dobyté iba silným, dobre zorganizovaným a vyzbrojeným vojskom. Demoralizovaní a nedostatočne vyzbrojení Izraelci by asi nemali žiadnu šancu. Podobne opevnený bol aj Tel Dan (Lajíš), severne od Chasóru, ktorý bol

⁶⁷ Pientka: VAP; v časti: Kde sa nachádzala Achchijava a Zánik Achchijavy.

⁶⁸ Preto sa o Akawaša (Eqweš) v egyptských prameňoch píše, ako o "národoch" (zo zemí) z mora (resp. na lodiach; por. aj kmeň Dan /Sd 5:17/), aj spolu s "národmi" Šekeleš a Šerden /Cline 2019 str.25, 30/. Je však zaujímavé, že iba príslušníci týchto troch etník, zo všetkých ostatných "národov mora", boli obrezaní /Cline 2019 str.29/. A spolu vystúpili proti Egyptu v 4. a 5. roku vlády Merenptaha, na líbyjskej strane. To predpokladá určitý bližší vzťah medzi nimi.

⁶⁹ Dever 2010 str.80. Z kanaánskych, zámerne poškodených sôch, to bola stéla Baala Hammana, s pozdvihnutými rukami, ktoré symbolizovali jeho manželku Tanit /Johnson 2007 str.52n/.

⁷⁰ V dobe železnej I, vznikla na troskách neskorobronzového Chasóru, malá izraelská osada. Je možné, že až vtedy boli sochy Izraelcami zničené.

⁷¹ Bližšie neznámy chasórsky kráľ, pravdepodobne z dynastie Ibni/Jabín, sa v 14. stor. BC pridal k Habiru, "pretože kráľ Sidónu pustošil zem" /EA 148; Pientka: VAP, v časti: Jabín, Jozue, Barak/.

⁷² Podľa archeológov, Chasór nedobyli ani Egypťania a ani Kanaánci, pretože predpokladajú, že ich vojaci by neničili sochy, patriace obom kultúram /Cline 2019 str.132/. Pritom neuvažujú o tom, že tieto sochy a stély mohli byť zničené až sekundárne. Preto je síce možné súhlasiť s Ben-Torom, že chasórske sochy poničili Izraelci, ale to až následne, po skutočných útočníkoch, ktorí Chasór dobyli.

Pre úplnosť treba dodať, že jedna z vedúcich vykopávk, Sharon Zuckermanová sa domnieva, že Chasór nenesie stopy dobývania zvonku, ale príčinu skazy vidí v povstaní samotných obyvateľov mesta /Cline 2019 str.132/. Ale ani obyvateľstvo Chasóru by predsa neničilo sochy svojich bohov. Ich prípadná revolta by bola namierená len proti vládnucej establishmentu; v tomto prípade určite nemôžeme počítať s náboženskou revoltou. Zničenie sôch bohov, malo všetky znaky vandalského činu (s nadsázkou to možno označiť, ako "furor teutonicus").

tiež zničený v tejto dobe. To ostro kontrastuje s neopevnenými, skromnými sídlami v južnom Kanaáne.

Kmene Gád a Rúben v Zajordánsku,⁷³ boli teda tými kmeňmi, ktoré ako prvé, boli označené názvom Izrael, ako to dosvedčuje nápis na Méšovej stéle, spolu s textom v knihe Sudcov.⁷⁴ Gád a Rúben sa však nezúčastnili boja proti Jabínovi, kráľovi Chasóru.⁷⁵ Tak isto ako aj kmene Ašer a Dan v západnej Galileji. Na rozdiel od kmeňov Neftalí a Zabulón, ktoré bojovali proti Síserovi, veliteľovi Jabínovho vojska. Na mieste je otázka, či práve z týchto posledne zmienených kmeňov, nepochádzali Habiru, ku ktorým sa pridala chasórska armáda.⁷⁶ Pripomínam, že Chasór sa nachádzal na území Achchijavy, ktoré bude neskôr v HB označené ako územie kmeňa Neftalí.

Tu musím zdôrazniť fakt, že tieto štyri kmene, v tej dobe,⁷⁷ neboli ešte súčasťou izraelskej konfederácie. Vtedy to boli kanaánske kmene.⁷⁸ Až príchodom Izraelcov do Galileje, keď tam došlo k zakladaniu protoizraelských osád, pravdepodobne po ich porážke od Merenptaha v roku 1207 BC, dochádzalo k splývaniu pôvodného kanaánskeho obyvateľstva s Habiru a Izraelcami, pôvodom zo Zajordánska a južného Kanaánu.⁷⁹

⁷³ K nim možno priradiť aj kmeň Dan v južnom Kanaáne, spolu s Hevejcami. Netýka sa ľudu Dan (Danuna) v Galileji; ten pôvodne patril k obyvateľom kráľovstva Dananijcov /EA 151; (Tel Kabri, Mi'ilya)/ a Achchijavy /Pientka: VAP/.

⁷⁴ Sd 11:26

⁷⁵ Sd 5:17; Gád ako kmeň tam nie je priamo vymenovaný, ani Rúben; spomínajú sa iba ako súčasť geografického celku v Zajordánsku (Gileád).

⁷⁶ EA 148; Pripomínam aj Hebera Cinejského, ktorý sa oddelil od midjanských synov Hobab (Šasu, sídlaci východne od Araby a Akabského zálivu) a usídlil sa v neftalijskom Kádeši /Sd 4:11/, teda medzi vtedy ešte neizraelským kmeňom Neftalí. Hebrejská Biblia jednoznačne tvrdí, že medzi ním a chasórskeho kráľom Jabínom panoval mier /Sd 4:17/. Tým ako by sa potvrdzoval fakt z amarnského dopisu, že chasórska armáda sa pridala k Habiru. Naopak, Heberova žena Jael, zabila Síseru, veliteľa Jabínovho vojska /Sd 4:21/, ktorý sa vtedy zrejme proti chasórskej armáde vzbúril. Môžeme sa len domýšľať, že Sísera sa spojil s kráľom Sidónu, "ktorý vtedy pustošil zem" /EA 148/.

⁷⁷ Neftalí, Zabulón, Ašer a **galilejský Dan**.

⁷⁸ Okrem Dan. Ten spolu s Hevejcami patril k Amorejcom.

⁷⁹ Gád, Rúben, Dan. V tejto súvislosti je dôležité, že Jákob (podľa HB: Izrael) so **Zilpou** splodil **Gáda** a **Ašera**; a s **Bilhou**, **Dana** a **Neftalího**. V podstate tak aj HB potvrdzuje, že z oblastí osídlených kmeňom Gád v Zajordánsku, časť jeho obyvateľstva presídlila do západnej Galileje a juhozápadného Libanonu, na územie Ašer. A časť obyvateľstva z južnej Palestíny, osídlenej kmeňom Dan, presídlila do východnej Galileje, na územie Neftalí. No a Rúben ako som už spomínal, bol Jákobov prvorodený; on bol počiatok Izraela.

Takže o galilejských kmeňoch Ašer, Dan, Neftalí a Zabulón, sa dá hovoriť ako o izraelských kmeňoch, až od 12. stor. BC. Ako o predizraelských kmeňoch o nich píšem v štúdii: Vyriešenie achchijavského problému.

Zábory izraelských a judejských kmeňov

Bola tu však ešte jedna ďalšia skupina, ktorá pôvodne tiež nepatrila do koalície izraelských kmeňov. Boli to síchemskí Terachiti, v amarnskej dobe známi pravdepodobne ako Lábajovci. Aj oni spolupracovali s Habiru. Na ich území sa usadzovali Izraelci, po svojej porážke v roku 1207 BC. Ale aj tí, ktorí boli v roku 1187 BC, vyhnaní z Egypta.⁸⁰ Je teda príznačné, že práve v Síchem, na dedičnom poli, uložili tí Terachiti, ktorí sa zúčastnili Exodu, Jozefove kosti.⁸¹ To znamená, že krajinu Síchem považovali za domov svojich predkov. A teda i za svoju domovinu.

Práve v oblasti mesta Síchem, sa nachádzajú vrchy Gerizim a Ébal, podľa ktorých Mojžiš rozdelil hebrejské kmene na dve skupiny: na tých ktorí vyšli z Egypta (dobrorečenie) a tých, ktorí dlhodobo žili v Kanaáne, teda aj Izrael (zllorečenie). Obe skupiny sa v krajine Síchem, ako aj na celej centrálnej vrchovine usadzovali. Aj preto bola v Sícheme, slávnosť obnovenia zmluvy.⁸²

Zhrňme si to ešte raz. Použijem ako parafrázu otázku, ktorú W.G. Dever dal do názvu jednej svojej knihy: "Kto boli prví Izraelci a odkiaľ prišli?" Pôvodný Izrael žil v Zajordánsku, na území označovanom ako zábory kmeňov Rúben a Gád, medzi Amorejcami, ako pastieri-. Patrili k tým nomádskym etnikám, ktoré sú v egyptských prameňoch označované ako Šasu. V Predjordánsku sa k nim pripojili

⁸⁰ Lévijsi, Terachiti, primiešaný ľud.

⁸¹ Jozue 24:32

⁸² Sd 24

kmeň Dan a Hevejci⁸³ amorejského pôvodu, ktorí ako prví pristúpili do konfederácie izraelských kmeňov. **Oni tak predstavovali Merenptahov Izrael.** Potvrdzuje to i Berlínsky piedestál, kde je uvedený ľud, ktorý sa nazýva Izrael (*Ya-sr-il*), spolu s Kanaánom a mestským štátom Aškalónom, ako nepriatelia Egypta. Je datovaný približne do roku 1350 BC (alebo až do obdobia Ramesse II., ovšem bez akýchkoľvek predložených faktov). To, že sa na tomto piedestále spomína Kanaán a Aškalón, spolu s Izraelom, je v plnom súlade s textom na Merenptahovej Izraelskej stéle. A svedčí to aj o tom, že časť Izraela bola usídlená i v Predjordánsku, kde bol reprezentovaný kmeňom Dan, ktorý tam žil medzi Kanaáncami a Amorejcami,⁸⁴ na území kontrolovanom Egyptom, na rozdiel od Zajordánska. A práve nepriateľská činnosť týchto národov a mestských štátov, o ktorej nemáme okrem Flávia (a vlastne i Hebrejskej Biblie) žiadne zmienky v iných prameňoch,⁸⁵ vyvolala odvetu Egyptanov v roku 1207 BC.⁸⁶

O stykoch Predjordánska i Zajordánska svedčí aj keramika. A Zertal preskúmal v osemdesiatych rokoch 20. storočia, vrch Ébal pri Sícheme.⁸⁷ Najstaršia vrstva pochádzala z 13. stor. BC a druhá vrstva, z prvej polovice 12. stor. BC. Nachádzala sa tam keramika, ktorá je typická pre územie Manasses; ale rovnaká sa našla i v Zajordánsku, v Tell Deir Allá, teda na území osídlenom kmeňom Gád. To poukazuje na východo - západný pohyb obyvateľstva.⁸⁸

Na záver uvediem názory dvoch bádateľov, ktorí sa dlhodobo zaoberajú touto problematikou.

Finkelstein predpokladá, že Izraelci boli kočovní pastieri, ktorí prešli veľkou premenou. Predpokladá kolobehu v osídľovaní, keď z vidieckeho spôsobu života, boli ľudia schopní prejsť k nomadizmu a naopak.⁸⁹ Dever tieto predstavy odmieta. Merenptahov Izrael umiestňuje na centrálnu vrchovinu, severne od Jeruzalema.⁹⁰ Dnes však vieme, že hlavná vlna zakladania protoizraelských osád v tejto oblasti, začala až po roku 1200 BC. V dobe Merenptahovho ťaženia, bola vrchovina takmer bez stáleho osídlenia.⁹¹ Žili tam len skupiny nomádov, či už to boli utečenci z kanaánskych miest, Habiru, alebo dokonca ľudia "utekajúci pred zákonom", psanci. Takže vrchovina nemohla byť tým miestom, ktoré v tej dobe obýval Izrael ako celok. Dever píše, že Merenptahov Izrael nemohol žiť v južnom Zajordánsku, pretože toto územie obývali v tej dobe, kočovné kmene Šasu.⁹² Ja však tvrdím, že práve preto tam žil.⁹³

⁸³ Jozue 9; Pientka: VAP; v časti: Hevejci.

⁸⁴ "...všetci kráľovia Amorejskí, ktorí žili za Jordánom k západu a všetci kráľovia Kanaánski, ktorí žili pri mori"... /Jozue 5:1; Nm 13:30/. K Amorejcom patrili i kmeň Dan.

⁸⁵ Z egyptských prameňov iba vyplýva, že tieto národy sa chceli v Egypte usadiť aj so svojimi rodinami.

⁸⁶ F. Yurco /1998/ poukazuje na to, že výjavy z bitky, zobrazené na múroch chrámu v Karnaku, ktoré niesli kartuše Amenmeseho a Sethi II., dal v skutočnosti zhotoviť faraón Merenptah s tým, že o niečo neskôr (v dobe vlády Amenmeseho?), bolo z týchto reliéfov, odstránené jeho meno. Takže tieto bojové scény, by mohli slúžiť ako ilustrácia k Izraelskej stéle. Sú na nich zobrazení nepriatelia Egypta, ktorých rozdupali kopytá faraónových koní a rozdrtili jeho vozy. Yurco v nich oprávnene vidí Izraelcov, uvedených na Merenptahovej Víťaznej Izraelskej stéle /Dever 2010 str.228/.

⁸⁷ Jozue tam mal postaviť oltár Hospodinovi (Jahve), po dobytí mesta Aj /Jozue 8:30n/. To si asi len tak odskočil zhruba 40 km na sever. V skutočnosti na vrchu Ébal bola s najväčšou pravdepodobnosťou v 13. a 12. stor. BC, kanaánska svätyňa (síchemských Terachitov?).

⁸⁸ https://fr.wikipedia.org/wiki/Mont_Ebal

⁸⁹ Finkelstein, Silberman 2010 str.106n.

⁹⁰ Dever 2010 str.222

⁹¹ Z tých mála miest na vrchovine v tej dobe, je možné menovať Síchem, Šílo, ale pravdepodobne i Tirsu /Finkelstein 2016 str.92/ a Tapuach /Dever 2010 str.56/.

⁹² Dever 2010 str.225

⁹³ Šasu *Rbn*, uprostred kmeňa Gád, ktorí uctievali boha *Jhwh*.

Názory ostatných bádateľov tu nebudem rozoberať. Dobrý prehľad je uvedený v citovaných publikáciách. Sú však aj extrémne názory, ako napr. ten, že Merenptahov Izrael vôbec neexistoval, alebo že to bolo len pomenovanie určitej krajiny (Jezreel). To si myslím, že ani nestojí za komentár.

© Vladislav Pientka, Praha – Bratislava 2018